

Revideringsinventering av forn- och kulturlämningar inom Tierps och Älvkarleby kommuner, Uppsala län

Österlövsta socken och Tolfta socken

Anna Ulfhielm och Britt-Marie Franzén, Länsstyrelsen i Uppsala län.

Innehållsförteckning

Revideringsinventering av forn- och kulturlämningar inom Tierps och Älvkarlebyss kommuner, Uppsala län.....	2
Bakgrund	2
Syfte och metod.....	2
Områden	2
Revideringsområde och tidsåtgång	3
Resultat.....	3
Tolfta socken	3
Österlövsta socken.....	4
Fältinventering	5
Interna och externa kontakter	7
Reflexioner	8
Slutord	9
Referenser.....	9
Bilagor 1	10
Bilaga 1	11

Revideringsinventering av forn- och kulturlämningar inom Tierps och Älvkarlebys kommuner, Uppsala län

Bakgrund

Delar av Tierps och Älvkarlebys kommuner har enbart gamla uppgifter i fornminnesregistret (Fornsök) vilka ej längre är tillförlitliga och saknar helt information om vissa kategorier av lämningar. Dessa delar förstagångsinventerades i början av 1950-talet. Då en revidering av länets fornlämningar pågick under 1980- och 1990-talen förblev dessa områden oreviderade. Länsstyrelsens handläggning enligt Kulturminneslagen förutsätter ett korrekt och rättssäkert underlag. Länsstyrelsen ansökte därmed hos Riksantikvarieämbetet (RAÄ) om medel för kunskapsuppbyggnad vilket också beviljades för inestående år. Projektet planeras pågå under minst tre år.

Syfte och metod

Projektet syftar till att revidera förstagångsinventeringens resultat och att åter inventera områdena samt komplettera dessa med de kategorier av forn- och kulturlämningar som ej tidigare medtagits i fornminnesregistret. Metod och genomförande följer de grundläggande praxis som RAÄ tidigare har utformat i samband med den analoga revideringsinventeringen. Idag utförs både fältfångst och registrering digitalt med digitalt underlagsmaterial. Vid registrering i fält har använts handdatorer med programvaran fält-GIS, utvecklad av RAÄ för registrering och överföring i FMIS. Arbetstakten vid fältinventeringen har beräknats på ca 2,5 km² per arbetsdag. Den antikvariska bedömningen genomförs av RAÄ godkända platsledare och godkända registrerare i RAÄ:s digitala register Fornsök.

Områden

Inom Tierps kommun berörs sju socknar och omfattas av ca 1550 km² landområde och inom Älvkarlebys kommun berörs en socken av 240 km² landområde. Socknarna är belägna i nordöstra Uppland, varav fyra utgör kustsocknar och resterande inlandssocknar. De största tätorterna inom området är Tierp, Älvkarleby och Söderfors.

Socknar	Arealer (km ²)
Hållnäs	245
Söderfors	93
Tierp	372
Tolfta	124
Vendel	173
Västland	183
Österlövsta	285
Älvkarleby	240
Totalt	1715 km ²

Revideringsområde och tidsåtgång

Under 2011 har Tolfta socken och Österlövsta socken i Tierps kommun revideringsinventerats. Enstaka lämningar som legat i angränsning till socknarna har registrerats i socknarna Film, Tierp och Västland (se bifogad lista). Arbetet har genomförts av två personer; Anna Ulfhielm och Britt-Marie Franzén vilka varit projektanställda på Länsstyrelsen i Uppsala län under en sammanlagd tid om 13 månader. Av dessa har två månader använts för excerpering och resterande för inventering och registrering. Arbetstakten har omfattat 2-2,5 km² per arbetsdag.

Resultat

Tolfta socken

Tidigare inventeringar och arkeologiska undersökningar

Förstagångsinventeringen genomfördes av Riksantikvarieämbetet i Tolfta socken år 1952 och 1986 gjordes en mindre kompletterande specialinventering. Totalt registrerades 127 lämningar (Tolfta 1:1-Tolfta 90:1). Därefter har drygt 100 nya registreringar tillkommit (Tolfta 91:1 – Tolfta 200), där huvudparten har påträffats i samband med en specialinventering som utfördes åren 2009-2010, i anslutning till riksintresset för kulturmiljön vid Strömsbergs bruk (K9). Ytterligare har några nyregistreringar gjorts i samband med utredningar och med utbyggnaden av väg E4 då även en specialinventering inom socknen renderade i nio stenåldersboplatser. En undersökning av ett gravfält inom Ersta by genomfördes (1981) då flera gravar försvunnit i samband med grustäkt och flera höll på att rasa ner. En mindre yta undersöktes i samband med kabeldragning vid Strömsberg (1995), där sju härdar påträffats vilka daterades till äldre järnålder. Vid revideringen har inom riksintresset Strömsberg endast gamla nummer från förstagångsinventeringen reviderats samt mindre kompletteringar genomförts.

Topografi och kulturmiljö

Socknen utgör en inlandssocken. Den är belägen intill och norr om Tierps samhälle. Topografiskt karaktäriseras den av ån Tämnaren som rinner i närmast nord-sydlig riktning genom socknen med sitt utlopp i havet mot norr. Ån delar socknen i en östlig och en västlig del. Utmed åns sidor breder en flack dalgång ut sig med åkrar och ängar med inslag av mindre åsar. Både öster och väster om dalgången vidtar större skogsområden med sump- och mossmarker. Ån ligger på en nivå mellan 20-25 meter över havet medan skogsområdenas högsta toppar når upp till 55 m ö h. Utmed ån, i socknens norra del ligger Strömsbergs bruk, anlagt på 1600-talet. Bruket och brukets miljö ingår i ett Riksintresseområde (K9), ”Upplands enda järnbruk där alla komponenter som bildade en typisk bruksmiljö finns bevarade”.

Stenålderns lämningar i form av boplatser finns i socknens västra del vilka framkom i samband med de undersökningar och specialinventeringar som genomfördes vid utbyggnaden av väg E4. Bronsålderns lämningar är få och troligen härrör en del mindre rösen och större stensättningar från denna period. Äldre järnåldern representeras i huvudsak genom gravar och gravfält belägna i randzonen mellan skog och jordbruksmark. I den flacka dalgången ligger ett flertal byar med -by som efterled. Det är också här man finner de yngre järnåldersgravfälten, i regel i nära anslutning till ån. En runsten finns i socknens södra del. Historiska lämningar som fanns registrerade före revideringen utgörs bl. a. av milstolpar, vägghållningsstenar, minnessten förutom de historiska lämningar som registrerades i samband med specialinventeringen runt Strömsbergs bruk.

Österlövsta socken

Tidigare inventeringar och arkeologiska undersökningar

Förstagångsinventeringen genomfördes av Riksantikvarieämbetet i Österlövsta socken år 1952 då 122 lokaler registrerades. Ytterligare två lämningar tillkom innan en revideringsinventering 1999 utfördes på tre kartblad i den östra delen av socknen. Då registrerades 25 nya lämningar. Några mindre arkeologiska undersökningar har genomförts i socknen, bl a undersöktes en del av ett gravfält vid Österänge (Österänge 206:1) då ett uthus hade uppförts på gravar som därmed skadats. Gravarna daterades till yngre järnålder och föremålen hade tillhört både män och kvinnor. På 1980-talet gjordes arkeologiska forskningsundersökningar vid kyrkan. Då framkom en grund till en medeltida träkyrka och en kyrkogård. Skogsstyrelsen har specialinventerat riksintresseområdet för Lövsta bruk (K11) mellan 2010-2011, 16 nya lämningar registrerades. Under samma tid har Skogsstyrelsen även granskat lämningar som inventerats inom projektet Skog & Historia, då 331 nya lämningar registrerades, mestadels skogsbrukslämningar. Vid revideringen har endast gamla nummer från förstagångsinventeringen reviderats samt ett fåtal kompletteringar gjorts inom riksintresseområdet. Öar som saknar landförbindelse har inte revideringsinventerats. Flertalet av dessa ligger under fem meter över havet.

Kulturmiljö och topografi

Österlövsta socken ligger i Tierps kommuns nordöstra del. Genom socknen går Strömarån i närmast nord-sydlig riktning, från sjön Strömaren i söder till åns utlopp i Lövstabukten i norr. Landskapet i socknens norra del är mycket låglänt och stora delar ligger under fem meter över havet. Bebyggelsenamn med ”ö” som efterled finner man idag långt från kustbandet. Utmed Strömaråns dalgång breder ett till stora delar öppet jordbrukslandskap ut sig från Elinge i söder till Grönö i norr. Denna del utgör också ett riksintresse för kulturmiljön (K10). De

högsta partier är i socknens södra delar med vissa toppar upp till 55 meter över havet. Socknen har under historisk tid dominerats av järnhanteringen med bruken vid Hillebola, Åkerby och Lövsta. Centralorten utgörs av Skärplinge belägen i socknens norra del.

Fältinventering

Tolfta socken

Totalt nyregistrerades 126 lämningar (Tolfta 201-202, Tolfta 204-329) och 127 gamla nummer reviderades från förstagångsinventeringen (Tolfta 1:1, Tolfta 6:1-77:1, Tolfta 80:1-86:4, Tolfta 90:1).

De tidigare kända boplatserna från stenåldern har påträffats på nivåer mellan 40-45 meter över havet i samband med en specialinventering. Förutsättningar att finna fler boplatser finns sannolikt både öster och väster om Tämnareåns dalgång, där flera både större och mindre öar bildas på dessa nivåer. Inga nya boplatser från stenåldern har registrerats vid revideringen. Flera ”bra lägen” inventerades, men för att kunna fastställa en boplatz krävs fynd, vilka i huvudsak kan påträffas vid markskador eller dikesskärningar. Vid revideringen görs inga markgrepp. Ett par lösfynd registrerades av en bergartsyxa och en flintyxa. Dessa påträffades vid ett grustag på 1940-talet i socknens nordöstra del.

Bronsålderns lämningar före revideringen utgjordes av en skärvstenshöj och en handfull rösen. Skärvstenshöjen gick inte att återfinna. Rösenas placering ligger i nära anslutning till ån, varav två är belägna på gravfält och tre i en gravgrupp. Inga nypåträffade rösen registrerades. Sannolikt har man under bronsåldern haft bebyggelse och gravar i nära anslutning till Tämnareån, som under bronsåldern utgjorde en smal havsvik.

Lämningar från äldre järnåldern utgörs i huvudsak av gravar. Dessa är placerade dels i brytningen mellan jordbruksbygd och skogsbygd dels på de mindre åsarna i dalgången. Gravarna ligger ofta i gravgrupper och i vissa fall som gravfält. Flertalet utgörs av runda stensättningar medan sju är kvadratiska. Samtliga kvadratiska stensättningar är placerade öster om ån. En av dessa framkom vid revideringen. Av runda eller närmast runda stensättningar nyregistrerades 15 stycken, flertalet intill tidigare registrerade gravar. I ett område vid Gillberga by registrerades sex nya stensättningar utmed skogsbrynet. Mellan förstagångsinventeringen och revideringen har minst åtta gravar försvunnit i samband med grustäkter och vägar. Före revideringen fanns 17 gravfält, samtliga belägna i dalgången. Inga nya gravfält har tillkommit. Inom tre av gravfälten uppmärksammades avplanade ytor, vilka kan ha utgjort samtida eller något yngre boplatzlämningar. Ett av dessa gravfält där husgrunderna var tydliga har registrerats som grav- och boplatzområde. Vid digitalisering har tidigare gravgrupper om tre gravar ombildats till gravfält. Några av dessa kvarstår som gravfält där sannolikheten att flera gravar kan påträffas finns. I annat fall har dessa gravfält ombildats till ensamliggande gravar. Före revideringen fanns inga bebyggelseämningar registrerade. Vid revideringen har 25 by- och gårdstomter registrerats, varav sex är öde. Av dessa utgör knappt hälften gårdstomter belägna i den historiska utmarken. Övriga bebyggelseämningar i form av husgrunder, torp, backstugor, fåbodar, båtmanstorp och kvarnar utgörs av ca 50 lämningar. Av dessa utgör 13 fasta fornlämningar. Andra kategorier som tillkommit vid revideringen är vägar, broar, hägnader, tjärdalar, kolningsanläggningar, vägmärken, gränsmärken, stenröjda ytor, röjningsrösen och uppgifter om fyndplatser, industrilämningar och en kolerakyrkogård.

Österlövsta socken

Totalt nyregistrerades 381 nya lämningar (Österlövsta 573-580, 584-587, 597-601, 613-634, 645-671, 687-699, 700-1000) och 122 gamla nummer från förstagångsinventeringen reviderades (Österlövsta 1:1-53:1, Österlövsta 101:1-145:1, Österlövsta 201:1-217:1). 25 lämningar som tillkommit vid revideringsinventering 1999 har redigerats i FMIS och i viss mån även reviderats (Österlövsta 218:1-242:1).

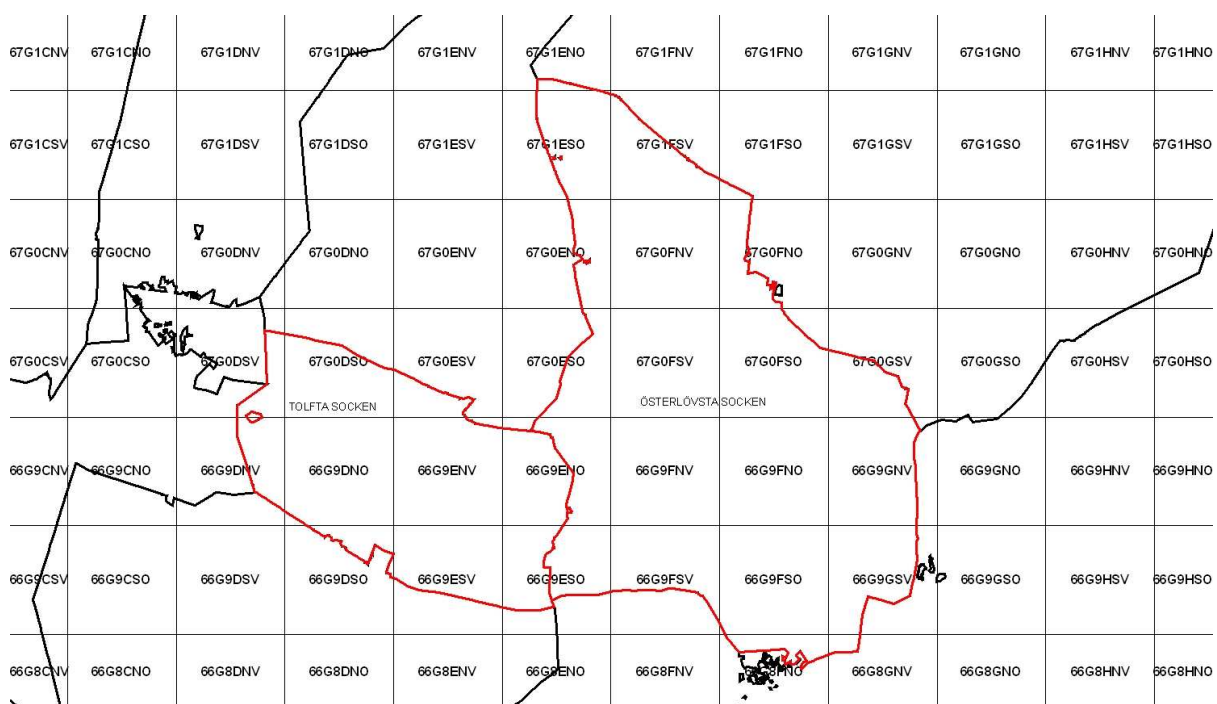
Från förstagångsinventeringen finns inga säkra uppgifter om någon närvaro under stenålder. Ett fynd av en stockbåt skulle kunna härröra från denna period. En pilspets av flinta påträffades år 1985 vid Finnsjöns östra strandkant och är det enda kända fyndet från stenålder före revideringen. Fynden är gjorda i socknens södra och sydvästra delar. Vid revideringen registrerades en boplats centralt och väster om Lövsta bruk samt en uppgift om en påträffad skafthålsyxa väster om Lövsta bruk. Inga andra spår från denna period har påträffats. Landskapet i socknens södra delar utgjorde ett skärgårdslandskap under stenålder varför förutsättningar fanns för tillfälliga eller mer stationära bosättningar. För att finna dessa platser krävs en specialinventering med markingrepp.

Från bronsåldern fanns från förstagångsinventeringen uppgifter om två skärvstenshögar och 17 rösen, samtliga belägna i socknens centrala västra del kring en myr som heter Borgmyren. Två större rösen är anlagda på ett bergkrön, norr om byn Borgen och nordväst om Borgmyren. Vid revideringen påträffades i anslutning till dessa flera stensättningar, röjda ytor, röjningsrösen, stenvallar samt skärvstenshögar. Norr om Borgmyren, där det också fanns stensättningar och rösen registrerade, påträffades fler lämningar av samma karaktär som de som ligger nordväst om Borgmyren. Idag utgör dessa delar helt tassemarker och under historisk tid sannlikt utmarker. Den enda kända bebyggelsen under medeltid är byn Borgen som ligger inom närområdet. Sydöst om Borgmyren och öster om ån Strömarån påträffades ytterliggare tre rösen. Detta visar att de fanns bosättningar även på den östra sidan av havsviken. Dessa lämningar visar på en komplex miljö från bronsåldern samlad runt en dåtida havsvik på nivåer mellan 25-30 meter över havet.

Järnåldern finns utefter Strömarån från Sund i norr till Elinge i söder och det visar förstagångsinventeringen tydligt. Huvuddelen av registreringar utgjordes av gravar och gravfält utefter detta stråk. Det fanns totalt 14 gravfält och sju ensamliggande stensättningar i registret. Vid revideringen tillkom uppgift om ett gravfält (Österlövsta 955) samt sju stensättningar. Gravfältet ska ha grävts bort på 1960-talet när vägen mellan Lövsta och Skärplinge byggdes. På de registrerade gravfälten kunde konstateras att flera innehöll en eller två skeppsformiga stensättningar, högar och stensättningar som ofta var röseliknande. Dessa gravfält är sannolikt anlagda under yngre järnålder, möjligen med rötter i äldre järnålder. Ett fynd som uppdagades i Hembygdsgårdens förvärv var ett svärd som visade sig vara vikingatida. Svärdet har funnits ett tag på museet och det är oklart varifrån det kommit. Även ett runstensfragment som registrerades finns i hembygdsgårdens museum.

Ortnamnsarkivet i Uppsala visar tydligt på att socknen expanderade under medeltiden då det finns många uppgifter om äldsta belägg från år 1312 för flera av byarna/gårdarna som ligger utanför järnåldersstråket. Alla byar/gårdar registrerades, antingen efter rektifierad historisk karta från 1700-talet eller om karta inte funnits så har en punkt satts på dagens boningshus med uppgift om äldsta skriftliga belägg. På 1600-talet börjar spåren efter järnhantering synas i historiska handlingar. Endast Lövsta bruk har kartor från slutet av 1600-talet som visar på flera hamrar och 2 masugnar som funnits i vattensystemet kring Lövsta. Även bönderna hade en hammare vid Lövsta, känd sedan 1500-talet i skrifter, som registrerades. Från 1700-

talskartorna kunde även Hillebolas masugn och hammare lokaliseras. Masugnens pipa finns kvar intill Strömarån. Järnhanteringen har haft behov av smeder och enligt anteckningar har det funnits många smeder i socknen, vilket syns i resultatet, många smedjor har påträffats. Dessa lämningars utformning är annorlunda än vanliga husgrunder. De rektifierade 1700-tals kartorna har även varit till stor hjälp att lokalisera alla torpen som fanns i skogarna kring bruken. Oftast kunde minst en husgrund eller jordkällare påträffas för varje torp som finns med kartorna. Endast en fäbod registrerades. En karta över socknen från år 1699 visar gränsmärken och dess namn, varav många har återfunnits och registrerats. Två avrättningsplatser, också från historiska kartor, har registrerats, en från tidigt 1700-tal, den andra från slutet av 1700-talet samt uppgift om en tingsplats. Flera historiska lämningar har registrerats i anslutning till kusten, dels bryggor, hamnanläggningar, fiskeläge och plats för Löfsta bruks lastageplats som man idag finner en bit upp på landbacken. Nämnas bör också Köpstaden i Skärplinge som sannolikt är den medeltida kustnära handelsplatsen i socknen (muntligt Sigurd Rahmqvist).

Tolfta och Österlövsta socken markerade samt de ekonomiska kartbladen (SWEREF 99 TM) som ingår i 2011 års revideringsområde.

Interna och externa kontakter

Under fältsäsongen har vi haft både interna och externa fältbesök. För Länsstyrelsens kulturmiljöenhet anordnades en exkursion före sommaren där vi besökte ett flertal lokaler för att både visa och diskutera en del antikvariska frågor. I Tolfta socken besöktes flera områden med fossil åkermark och en diskussion fördes om vad som ska registreras samt vilken antikvarisk status dessa ska ha. Åkermark som finns markerade på 1950-talets ekonomiska karta och den Häradsekonomiska kartan bör inte tas med i FMIS. Även det stora bronsålderskomplexet i Österlövsta socken besöktes. Den var delvis registrerad vid förstagångsinventeringen men kompletterades vid revideringen med boplatslämningar och fossil åkermark. Vi besökte även Borgen, en medeltida bytomt söder om bronsålderskomplexet.

Under våren var historikern Sigurd Rahmqvist och arkivarien Gun-Britt Aasgård med under en fältdag. Våra frågor gällde fäboddar, utjordar och medeltida etableringar inom socknarna (se nedan).

Under sensommaren hade vi besök av Riksantikvarieämbetet med vilka vi ville diskutera och visa i fält, dels vilka lämningar som ska med i Fornsök, dels den antikvariska statusen på flera av lämningarna. Tidigare på säsongen hade vi försökt få till ett ”platsledarmöte” men tiden var för knapp för att organisera ett sådant möte under 2011. Vi hoppas att det ska kunna genomföras under nästa år.

Under tre dagar, 31/8-2/9 deltog vi i seminariet Kulturarv vid vatten i Jönköpings län. Inbjudan var från Riksantikvarieämbetet, Skogsstyrelsen och den regionala kulturmiljövården i Jönköpings län. Dagarna var fyllda av både intressanta föredrag och exkursioner. Huvudfrågan handlade om hur naturvården och kulturvården ska hantera de historiska lämningarna vid vattendrag där naturvården vill ha ett friare flöde för i huvudsak fiskens vandringar.

Två artiklar gjordes under säsongen av lokaltidningarna. Kontakt med lokalbefolkning, hembygdsfolk och andra intresserade har pågått under hela fältperioden. Vi har också haft besök av andra arkeologer under säsongen.

Reflexioner

Bo -namn, utjordar och fäboddar

Inom båda socknarna förekommer ett stort antal bebyggelsenamn med efterleden –bo i regel i de mer perifera historiska utmarkerna. Flera av dessa har utgjort utjordar till byar belägna i centralbygdens dalgångar med skriftliga belägg från 1400 och -1500-talen, vilket både Det medeltida Sverige (DMS) och de senare historiska kartakterna påvisat. Några utjordar har blivit egna skattlagda enheter, andra har blivit knutna till modersgården. Sigurd Rahmqvist, medförfattare till DMS har under senare år fördjupat sig i dessa bebyggelseenheter vilket visat att flera av utjordarna har skriftliga belägg från 1300-talet och enstaka ännu äldre. Inga gravar eller gravfält har kunnat registreras i anslutning till dessa varför man kan anta att kolonisationsperioden för dessa har varit under tidigmedeltid. Även namn med slutled som –änge, –sätra och –vret förekommer bland de medeltida utjordarna. Varför en del har blivit egna skatteenheter och andra inte är oklart. En del utjordar som ligger närmre centralbygden har sannolikt aldrig bebyggts. Dessa utjordar som i vissa fall idag återses som mindre hägnade ytor har enbart tjänat som ängsmarker med enstaka ängslador. Dessa bo/bodland pekar Göran Dahlbäck på att de kan höra samman med fäbodarna. I Österlövsta registrerades en fäbod och i Tolfta finns fem fäboddar. Dahlbäck för ett resonemang angående fäbodarnas ålder och bruk i norra Uppland samt om förhållanden mellan –bo, boda-namn och fäboddar. Vissa fäboddar skulle kunna ha etablerats redan under medeltid. Samtliga registrerade fäboddar i Tolfta är fäboddar där man sannolikt stannat kvar då det finns ett stort antal hus markerade på de historiska kartorna.

Båtmanstorp

När båtmanstorpen etablerades under 1600-talet låg de i regel nära bykärnan. När man studera de yngre kartorna från 1700-talet ser man att flera av torpen har flyttat ut till mer perifera lägen inom byn ägor.

Smedsgrunder

I Österlövsta socken har en hel del husgrunder som definierats som smedjegrunder registrerats. Ofta har det funnits två grunder inom samma bebyggelseenheter. Dessa är närmast

kvadratiska ca 4-5 x 5 m stora med intill 1 meter höga grunder och flertalet med ett spisfundament i ena hörnet.

Slutord

Under 2011 års revideringsarbete har för första gången allt material varit digitalt. All excerpering på ATA fotograferades med digitalkamera, flertalet kartor har rektifierats och använts i handdatorerna, ofta i flera tidsskikt. Detta har medfört att man kan säkerställa en del lämningar i fält knutna till en viss tidsperiod vilket tidigare var mer osäkert. Detta i sin tur medför att man får flera historiska lämningar registrerade. Både förberedelser och fältarbetet utgår mer från den historiska byn samt dess historiska kartor i stället för som tidigare en bladvis revidering inför utgivningen av de ekonomiska kartbladen. Förståelsen för byns både förhistoriska och historiska avtryck i landskapet blir mer tydligt. Detta innebär också att vissa byar tar längre tid än andra. Årets beräkning med 2,5 km² per dag var något snålt räknat då arbetstakten mer kom att hamna på 2,0 km² per dag. Till nästa säsong kommer beräkningen att grunda sig på årets faktiska tidsåtgång.

Anna Ulfhielm och Britt-Marie Franzén, Länsstyrelsen i Uppsala län, 2011-11-25

Referenser

Litteratur

Berg, Lena, Hermodsson, Örjan. (2002). Dannemora bergsbruksområde. Atlas över Sveriges bergslag. Jernkontoret. Bergshistoriska utskottet Serie H 115 och Riksantikvarieämbetet, Kunskapsavdelningen.

Broberg, Anders. (1990). Bönder och samhälle i stadsbildningstid. En bebyggelsearkeologisk studie av agrarsamhället i Norra roden 700-1350- Rapport från Barknåreprojektet nr 3. Upplands fornminnesförening och Hembygdsförbund. Uppsala.

Dahlbäck, Göran, 1974. Landhöjning och bebyggelse i nordligaste Uppland. Fornvännen. Årg 69. sid 121-131.

Det medeltida Sverige (DMS), 1:1, Uppland, Norra Roden (Dahlbäck G, Jansson B, Westin G T). Stockholm 1972.

Det medeltida Sverige (DMS), 1:4, Uppland, Tiundaland: Tierp, Våla, Vendel, Oland, Näringhundra (Janson R, Rahmqvist S, Skoglund L-O). Stockholm 1974.

Flygare, Iréne A m fl (Red). (2002). Tierp tar tillvara. Reviderat kulturmiljöprogram för Tierps kommun 2001. Tierp.

Fontell, Ylva, Jahn, Katja (Red). (2004). Arkeologi E4. Årsberättelse 2003. Utgrävningar från Uppsala till Tierp. Uppsala.

Fredman, Per-Olof. (2009). Skog & Historia i Uppsala län. Rapport 2. Skogsstyrelsen.

Hennius, Andreas, Svensson, Jonas, Ölund, Anna, Göthberg, Hans (2005). Kol och tjära – Arkeologi i norra Upplands skogsmarker. Undersökning för E4. Vendel, Tierp och Tolfta socknar, Uppland. Upplandsmuseet. Uppsala.

Hovanta, Elise, Guinard, Michael. (2007). Linjen genom landskapen. Arkeologisk utredning av likströmsledning Fenno-Skan, Dannebo-Finnböle. Arkeologi och kulturhistoria. Uppsala.

Lindeqvist, Christina, Hägerman, Britt-Marie (Red). (2010) Om järn och människor, Ekomuseum Bergslagen berättar i landskapet. Guidebok. Ekomuseum Bergslagen. Falun.

Nilsson, Pia. (2010). Bortom åker och äng. Förekomst och betydelse av kvarnar, fiske, humle- och fruktodlingar enligt de äldre geometriska kartorna (ca 1630-1650). Uppsala.

Rahmqvist, Sigurd. (1996). Sätessgård och gods. Det medeltida frälsegodsens framväxt mot bakgrund av Upplands bebyggelsehistoria. Stockholm.

Renting, Arnold. (1996). I skuggan av Lövsta bruk. Järnbruksrörelsens inverkan på agrarsamhället i norra Uppland 1630-1930. Rapporter från Barknåreprojektet nr 6. Meddelanden nr 96, Kulturhistoriska institutionen, Stockholms universitet.

Stenbäck, Niklas (red). (2007). Stenåldern i Uppland. Uppdragsarkeologi och eftertanke. Volym 1, Arkeologi E4 Uppland, studier. Uppsala.

Österlövstas hembygdsförening. (2001). Norra Roslagens Båtmanskompani i Österlövsta 1682-1901. Tierp.

Arkiv och bibliotek

Antikvarisk-Topografiska arkivet (ATA)

Leufsta Bruksarkiv, Lövestabruk

Tierps kommuns bibliotek

Vitterhetsakademiens bibliotek

www.fornsok.se

www.historiska.se

www.lantmateriet.se

www.ra.se

www.sofi.se

Bilagor 1: Tabeller 1-4 – statistik.

Bilaga 1

Statistik över antal lämningar som har reviderats från förstagångsinventeringen 1952 och nyregistreringar 2011 inom Tierps kommun.

Förklaringar till använda förkortningar i tabellerna:

1952 = förstagångsinventeringen = **rött**

2011 = revideringsinventeringen

R = fast fornlämning

Ö = övrig kulturhistorisk lämning

B = bevakas

U = uppgift om

F = förstörd

U = undersökt och borttagen

E = ej kulturhistorisk lämning

Lämningstyp som är **blå** = en lämningstyp uppdelat på flera olika lämningstyper

Tabell 1. Tolfte socken. Antal lämningar och lämningstyper från 1952 och 2011

TOLFTA									
Lämningstyp	1952	2011	R	Ö	B	U	F	U	E
Begravningsplats	1					1			
Boplats	2			2					
Boplatslämning ö	1			1					
Bro		4	1	2		1			
Bytomt		25	6	16	1	2			
Dike/ränna		1		1					
Fornlämninglik bil	4								4
Fornlämninglik lä	1						1		
Fyndplats		2				2			
Fäbod	1		1						
Fäbod		3			1	2			
Färdväg	1			1					
Färdväg		8		8					
Gravfält	17		16		1				
Grav, sten/block		1			1				
Grav-boplats omr		1	1						
Gränsmärke		1		1					
Husgrund, historisk	1		1						
Husgrund, historisk		17		17					
Jordbruk	1	13	1	13					
Kolning		3		3					
Övrig		1		1					
Hägnad		5	2	3					
Stenmur		3		3					
Stensträng		2	2						
Hög	18		14				4		
Kemisk industri		4		3		1			
Kolningsanläggning	1			1					

Kolningsanläggning		3	2	1					
Kolbotten	1	1		2					
Kolningsgrop		2	2						
Kvarn		5		1		4			
Lägenhetsbebyggelse	1		1						
Lägenhetsbebyggelse		22	11	10		1			
Backstuga		2	1	1					
Torp	1	18	11	7		1			
Övrig		2		2					
Runristning	1		1						
Runristning		1				1			
Röjningsröse	2			2					
Röjningsröse		3		2	1				
Röse	3		3						
Skärvtenshög	1					1			
Smideslämning	2			1	1				
Stenröjd yta		3		2	1				
Stensättning	56		42		8		6		
Stensättning		15	12		3				
Utgår	2								
Vägmärke	6		3				3		
Vägmärke		1	1						
Överförd	5								
Övrigt		1		1					
	127		82	8	10	2	14		4
		126	36	68	8	14			
Allt		253	118	76	18	16	14		4

Tabell 2. Österlövsta socken. Antal lämningar och lämningstyper från 1952 och 2011

ÖSTERLÖVSTA								
Lämningstyp	1952	2011	R	Ö	B	U	F	U
Avrättningsplats		2		1		1		
Begravningsplats		1	1					
Ödekyrkogård		1	1					
Boplats		2	2					
Bro	10		2	4			4	
Bro		9		9				
Brott/täkt	2			2				
Brott/täkt		4		4				
Brunn	1			1				
Brunn		1		1				
Bytomt		40	2	26	1	11		
Båtlänning		1		1				
Dammvall	1		1					
Dammvall		1				1		
Dike/ränna	1		1					
Dike/ränna		1		1				
Flatmarksgrav	1				1			
Fossil åker	3		1	1	1			
Fossil åker		7	2	5				
Fyndplats	3			3				
Fyndplats		2		1		1		
Fyndsamling		1		1				
Fångstgrop	4		4					
Fäbod		1	1					
Färdväg		28	19	8	1			
Förtöjningsanordning		1		1				
Gravfält	14		14					
Gravfält		1				1		
Grav, övrig		1			1			
Gruvhål	4			4				
Gruvhål		2		2				
Gruvområde	11			11				
Gruvområde		3		3				
Gränsmärke	7			6		1		
Gränsmärke		48	2	46				
Hammare/smedja		2		1		1		
Hamnanläggning		4	1	2		1		
Husgrund, historisk	2			2				
Husgrund, historisk		41	2	36		3		
Badstuga		1				1		
Bergsbruk		3		2		1		
Jordbruk	2	25	2	23				
Kolarkojegrund		5		5				
Krog		1				1		

Övrig		6		6				
Hyttlämning	3			2			1	
Hytt- hammaromr	2		1			1		
Hyttområde	1		1					
Hägnad	3		1	1			1	
Hägnad		35		35				
Hägnadssystem		6		6				
Hög	5		5					
Kalkugn		1				1		
Kemisk industri		3		3				
Tjärdal		3		3				
Kolningsanläggning		20	13	7				
Kolbotten		7		7				
Kolningsgrop		13	13					
Kvarn		11		3	1	7		
Kyrka		1	1					
Källa med trad	1		1					
Lägenhetsbebyggelse	9		3	4	2			
Torp	9		3	4	2			
Lägenhetsbebyggelse		44	26	13	2	3		
Backstuga		3		3				
Torp		41	26	10	2	3		
Minnesmärke		2		2				
Naturföremål trad	1			1				
Omr fossil åker	1		1					
Omr fossil åker		4	3	1				
Omr med skogslämn		11		11				
Plats med trad	4			4				
Plats med trad		3		1		2		
Runristning	2		1	1				
Röjningsröse		2		2				
Röse	17		16				1	
Röse		3	3					
Samlingsplats		1				1		
Skärvtenshög	2		2					
Skärvtenshög		2	1		1			
Smideslämningar		8	3	5				
Småindustriområde	1			1				
Småindustriområde		3	2	1				
Kvarn		2	2					
Såg		2	2					
Kalkbrott	1	1		2				
Stensättning	7		4		3			
Stensättning		7	5		1			1
Tegelindustri	1			1				
Tegelindustri		2			1	1		
Textilindustri		2		2				
Utgår	5							
Vägmärke	1		1					

Vägmärke		3	1	1		1		
Överförd	15							
Övrigt	2			2				
Övrigt		3		3				
	147		60	51	7	2	7	
		381	90	245	9	36		1
Allt		528	150	296	16	38	7	1

Tabell 3. Film, Söderfors, Tierp, Västland socknar. Antal lämningar och lämningstyper i Film, Söderfors, Tierp och Västlands socknar.

FILM								
Lämningstyp	1952	2011	R	Ö	B	U	F	U
Gruvområde		1		1				
Gränsmärke		1		1				
Omr med skogslämn		1		1				
SÖDERFORS								
Gränsmärke		1		1				
TIERP								
Bro		1	1					
Färdväg		1	1					
Gränsmärke		2		2				
VÄSTLAND								
Gränsmärke		4		4				

Samtliga lämningar

ALLT								
1952	2011	R	Ö	B	U	F	U	E
274		142	59	17	4	21		4
	519	128	323	17	50		1	
	793	270	382	34	54	21	1	4